IL-BIDWI

FOLJU MAHRUĠ DARBTEJN FIX-XAHAR MID-DIPARTIMENT TAL-BIEDJA

Nru. 23 IL-ĠIMGHA, 15 TA' OTTUBRU 1943. Nru. 23

L-ANNIMALI TAR-RABA'

(*Mill-Editur*)

Qirda ta' Bhejjem għall-Bżonn

IŻ-ŻMINIJIET jitbiddlu. F'din il-gwerra aħna rajna bosta affarijiet tal-għaġeb: rajna monumenti, djar sbieħ, knejjes u bosta ħwejjeġ oħra, jinqerdu taħt għajnejna stess, u fuq dan kollu l-Gvern kellu jordna li jinqatlu bosta annimali meħtieġa, fosthom xi annimali li l-Gvern stess kien tant tħabat biex ixerred ġewwa dawn il-Gżejjer.

Kulħadd għadu jiftakar il-protesti u t-tgergir talbdiewa u ta' xi nies oħra għax ma ridux li dawn l-annimali jinqerdu. L-ikbar dispjaċir kien iżda tal-Gvern stess, u ma setax ma jkunx ta' dwejjaq meta tara li wara tant taħbit biex tgħammar il-pajjiż b'annimali tajba u meħtieġa, kellek tabilfors tordna u teqred dawk l-istess annimali! Iżda dak kien, għal dak iż-żmien, meħtieġ! Dak kien biċċa mid-dwejjaq li l-Gżejjer tagħna kellhom ta' bilfors jgħaddu minnhom biex insalvaw ruħna minn taħt idejn għadu aħrax. Aħna konna wasalna fit-tarf tat-tiġrib tagħna. Aħna konna qed ngħixu artifiċjalment; u kieku l-Gvern ma għamilx dak li kien meħtieġ li jagħmel, kieku l-lum Alla jaf aħna fejn ninsabu u f'liema tiġrib u dwejjaq in-nisa tagħna u wliedna kienu jsibu ruħhom fih.

Htieġa li nerġgħu nitgħammru bil-Bhejjem

Il-Gvern, iżda, waqt li kien qed jeqred l-annimali, kien wiegħed, u kien talab lis-Sur Karm Zammit Marmarà jgħarraf lill-bdiewa, illi l-Gvern għandu jgħammar mill-ġdid il-Gżejjer tagħna bl-annimali malli jkun il-waqt li jsir dan.

Din il-wegħda l-Gvern ma nsihiex u ġa qegħdin jittieħdu l-passi meħtieġa biex jinġiebu minn barra xi annimali.

Wirja tal-Bhejjem

Barra minn dan, biex jibda jinkoraġġixxi l-annimali, il-Gvern sejjer jagħmel wirja kbira tagħhom fir-Raba' tal-Gvern tal-Għammieri min-nhar il-Ġimgħa, 22 sa nhar il-Hadd, l-24 ta' dax-xahar. F'din il-wirja jistgħu jieħdu sehem il-bdiewa kollha ta' Malta u Għawdex.

L-Eċċellenza Tiegħu Field-Marshal Lord Gort ħa interess kbir f'din il-wirja u hu stess sejjer ikun hemm fil-Għammieri biex jara l-bhejjem ta' Malta u Għawdex. Il-bdiewa huma mitlubin jikkonkorru u jgħinu biex din il-propaganda għaż-żieda ta' l-annimali fil-gżejjer tagħna timxi u tirnexxi f'qasir żmien fl-interess tagħhom stess.

Fil-Qasam tal-Għammieri għandna l-ikbar razzett li hawn f'Malta u fih isiru bosta xogħlijiet tad-Dipartiment tal-Biedja. Bla dubju ta' xejn hawn għadd kbir ta' nies li jixtiequ jaslu wasla sal-Għammieri u jaraw il-baqar, il-qżieqeż, in-ngħaġ, il-fniek u t-tjur li hemm f'din il-Qasam. Imħabba n-nuqqas ta' petrol, is-servizzi tal-karrozzi tal-linji kellhom jitnaqqsu u għahekk jista' jkun li bosta ma kollhomx ix xorti jaqtgħu xewqithom.

Issa hemm ċans l-aktar sabiħ biex wieħed imur l-Għammieri u jara b'għajnejh ix-xorta ta' xogħol li jsir fil-Qasam. Infatti fit-22, it-23 u l-24 ta' dax-xahar sejrin isiru wirjiet speċjali li għalihom ikun jista' jmur kulħadd. Hemmhekk wieħed ikun jista' jara mhux biss il-bhejjem li trabbew fil-Qasam stess imma fit-23 u l-24 ta' dan ix-xahar ser ikun hemm għal wirja wkoll l-aħjar u l-isbaħ bhejjem ta' Malta—ngħidu aħna, baqar tal-ħrit, qżieqeż, mezzikavalli u żwiemel, bgħula u ħmir li jgħaxxqu l-għajn tad-dilettanti u ta' dawk li jħobbu l-bhejjem. Jekk inti għandek annimali x'turi, qis li tniżżilhom għall-wirja u tipprova tirbaħ mill-premijiet li hemm. Jekk ma għandekx x'tieħu għall-wirja, allura inżel ħalli tara l-bhejjem ta' ħaddieħor.

Bosta mit-tfal li jkollhom ix-xorti jmorru ma' l-iskola tagħhom żgur jixtiequ li jtennu ż-żjara. Nittamaw li s-Sibt wara nofs-in-nhar ikun jista' jsir fl-Għammieri l-ftuħ uffiċjali ta' l-Uffiċċju Prinċipali tal-Biedja. Dak in-nhar ser ikun hemm wkoll wirja ta' żwiemel u s-sidien tagħhom sejrin jippikaw bejniethom ta' min ikun l-isbaħ karrettun u ż-żiemel l-aktar fuq ruħu u nadif. Dan mhux kollox: l-impjegati tal-Qasam sejrin jagħmlu tiġrija tal-ixkejjer u n-nisa tar-raħal sejrin ikunu mistiedna jżommu f'idejhom qażquż li jkun midluk b'ħafna xaħam; din ta' l-aħħar ma tistax ma taqsamx lil kulħadd bid-daħk.

Il-Hadd fil-għodu, imbagħad, ser ikun hemm wirja ta' bhejjem u l-għażla sejra ssir quddiem kulħadd. Nittamaw li l-Eċċellenza Tiegħu l-Gvernatur jasal ukoll sal-Qasam biex jara l-bhejjem. Wara nofs in-nhar jingħataw il-premijiet u l-impjegati tal-Qasam sejrin jfissru kif għandhom jinħalbu l-baqar, jitħaddmu l-għodod tal-biedja, isiru l-butir u l-ġobon, u ħwejjeġ oħra li jinteressaw lill-bdiewa u lid-dilettanti. Il-Banda tar-Royal Malta Artillery sejra ddoqq programm sabiħ ta' mużika.

It-tfal kollha għandhom jitolbu lill-ġenituri tagħhom biex joħduhom sal Għammieri; hemmhekk huma mhux biss jaraw u jitgħallmu bosta ħwejjeġ sbieħ u utli, iżda jifhmu x'sehem kbir ħadu l-bdiewa tagħna fir-reżistenza qalbiena ta' Malta. Il-kbar żgur jitgħaxxqu mit-tifsiriet li jsiru u jieħdu pjaċir bil-bhejjem u t-tjur li jkun hemm fil-wirja. Dawk li jħobbu l-mużika jsibu wkoll x'jagħtihom gost u jhennihom.

Hidma Taħt Sistemi Ġodda

Fi ftit kliem, il-biedja ta' dawn il-Gżejjer issa jinħtieġ taħseb biex taqleb għal sistemi oħra biex bihom tibni ħajja ġdida għall-bdiewa tagħna. Iż-żmien tad-dwejjaq għoddu għadda u ngħid "għoddu għadda" għaliex għalkemm il-gwerra tbiegħdet mill-art tagħna, madankollu hi għadha sejra u bosta affarijiet għadhom skarsi u għad idumu skarsi. Iżda dan ma jfissirx illi fejn nistgħu m'għandniex nibdew naħdmu biex nibdew il-ħajja normali mill-iżjed fis li nistgħu.

Hmistax-il-xahar ilu, aħna konna ninsabu fl-akbar dwejjaq u biża'. Dak iż-żmien aħna konna qed noqtlu l-annimali biex insalvaw il-pajjiżna, illum ser nibdew nagħmlu ħiltna kollha biex inkabbru mill-iżjed fis il-għadd ta' l-annimali. Iżda l-iżjed tibdila li tabilfors tolqtilna għajnejna hi dik li l-lum qegħdin naraw bosta bċejjeċ m'll- flotta Taljana umiljati jfittxu l-kenn tax-xtut u l-portijiet tagħna, jiġifieri ta' dawk l-istess xtut u portijiet li huma tant kellhom speranzi li jinvadu!

—:x:—

IL-ĠRIEDEN U KIF TEQRIDHOM

(*Jissokta minn "Il-Bidwi" Nru.* 22)

Hemm ħafna xorta ta' veleni tal-ġrieden, fosthom insemmu dawk li kienu magħrufin sa, ngħidu aħna, ħmistax-il-sena ilu, li huma, il-ġibs virġni mħallat mad-dqiq b'biċċa ġobon miegħu, bi platt ilma ma' ġenb il-lixka; l-istriknina jew arsenjat tas-soda, jiġifieri solfat ta' l-istrikn'na, mħallat bil-ġulebb magħġun man-nuħħala jew mad-dqiq; taħlita ta' arseniku man-nuħħala, taħt għamla ta' aċdu arsenjus—*arseniku abjad*; inkella taħt għamla ta' arsenjat tas-soda, midluk fuq il-ħobż, il-laħam, ġobon, tuffieħ tadam jew ħaġ'oħra. Billi l-arseniku hija sustanza velenuża ħafna, mhux ta' min jinqeda bih hekk bla ma wieħed ikun żgur li l-lixka ma tmiss minn xi annimali jew minn xi tfal. Sustanza oħra użata bħala lixka għall-insib tal-ġrieden hija l-pasta tal-fosfru tal-wirdien. Minn din is-sustanza hemm ħafna xorta għall-bejgħ. Tista' tindilek fuq il-ħobż, il-laħam, ġobon, tuffieħ tadam bħall-arsenjat tas-soda. Barra minn dawn, żmien ilu kienu jintużaw sustanzi oħra bħala lixka bħalma hija ċerta lixka Ġermaniża magħmula mis-Sulfat tat-Tallju li ngħoġbot ħafna għax irnexxiet ħafna. Din is-sustanza tindilek fuq il-ħobż, laħam jew ħaġ'oħra bħall-arsenjat tas-soda.

(*Jissokta*)

IL-BIEDJA TA' WARA L-GWERRA

GĦAQDA KOOPERATIVA TAL-BDIEWA

(*Minn H. H.*)

BOSTA bdiewa iktarx qraw jew b'xi mod ieħor semgħu dwar il-kooperazzjoni jew għajnuna għalenija fost il-bdiewa iżda ftit huma iktarx dawk li jifhmu ta' liema ġid kbir tista' tisfa' din il-kooperazzjoni fost il-bdiewa meta wieħed jippruvaha. Id-Dipartiment tal-Biedja għażel il-kooperazzjoni fost il-bdiewa bħala biċċa mill-proġett tiegħu ta' organizzazzjoni ġdida għal wara l-gwerra sabiex iqiegħed il-biedja tal-pajjiż fuq pedamenti sodi. Biċċa mix-xogħol tad-Dipartiment għal żmien il-gwerra kienet dik li jiżgura illi l-prodotti tal-biedja jkunu mqassmin bil-ħaqq lill-pubbliku bi prezz xieraq. Xi bdiewa ħabtu sa jilmentaw fuq il-kontroll li kien meħtieġ dwar din il-ħaġa. Huma għandhom jiftakru illi d-Dipartiment tal-Biedja qatt ma kellu skopijiet privati ta' pulitka jew negozju, u l-impjegati tad-Dipartiment għamlu dejjem mill-aħjar sabiex il-bdiewa jitħallsu skond ma jixraq għat-taħbit u xogħol tagħhom, u li, fl-istess ħin, il-pubbliku jixtri prodotti bi prezz li huwa jkun jista' jħallas. Id-Dipartiment issa bi ħsiebu jagħmel mill-aħjar sabiex is-swieq tal-pajjiż ma jifgawx bil-ħaxix billi jagħmel mod illi jkun hemm tqassim bil-qies fl-imħażen tat-tqassim tal-ħaxix, u jagħmel ukoll mill aħjar sabiex il-prezzijiet iħallu qligħ xieraq. Hija ħaġa ta' min jixtieqha mhux ftit, u d-Dipartiment għandu ħrara kbira illi prodotti minn barra bir-rħis ma għandniex inħalluhom jimlew is-swieq tagħna. Meta r-raba' kollu mqassam għas-saqwi l-ġdid ikun lest, ma jkunx hemm raġuni li għaliha Malta m'għandhiex tipprovdi ruħha u titmantna bil-biċċa l-kbira tal-prodotti tagħha, b'mod li aħna nkunu nistgħu noħolqu mill-ġdid suq għas-safar ta' patata, basal u xi prodotti oħra ġodda.

Jekk inħallu li l-affarijiet jerġgħu għalli kienu qabel il-gwerra, għal dik li hi sistema qadima tas-swieq, ma jiġrix ħlief taħwid kbir ladarba hija ħaġa ċara illi meta r-raba' saqwi jiżdied bil-ħamsin fil-mija bosta gabillotti jkunu jistgħu jżidu l-uċuħ tagħhom darbtejn jew tliet darbiet iżjed ukoll. Hija xewqa tal-Gvern illi l-kontroll tas-swieq ma għandux ikun hekk iebes iżjed milli hemm bżonn, u b'dan il-ħsieb id-Dipartiment jixtieq illi l-istess bdiewa jieħdu sehem huma stess fil-kontroll. Il-ħsieb tad-Dipartiment fil qosor huwa dan. Hemm proposta illi kull Parroċċa f'Malta u Għawdex ikollha x-Xirka tagħha kooperativa li tkun tħaddan ħafna skopijiet. Din ix-Xirka titmexxa mis-Surmast ta' l-Iskola tar-raħal li jkun jew persuna oħra adattata li tkun imħallsa għal dan ix-xogħol. Il-bidwi, kif naħsbu, għandha tiġih f'moħħu li jagħmel żewġ mistoqsijiet. Dawn huma: l-ewwel waħda, xi jfisser illi x-Xirka "tkun tħaddan ħafna skopijiet" u t-tieni, "min għandu jikseb il-flus biex iħallas lis-segretarju." Il-kelmiet "ħafna skopijiet" ifissru x-xogħol u d-dmirijiet tax-Xirka — ix-xogħol tax-Xirka ikun li tipprovdi lill-bidwi bil-bżonnijiet tiegħu tal-biedja, bħalma ngħidu aħna, demel artifiċjali, żrieragħ, għodod, pompi, eċċ.; u tmexxi s-suq ta' l-uċuħ tal-bdiewa, bħalma ngħidu aħna, patata, basal u kemmun. Ix-Xirka tal-Parroċċa sservi wkoll bħala bank għall bdiewa. Hija taċċetta l-flus li l-bidwi jkun faddal, jew bħala depożitu għal żmien twil fiss jew b'somma ta' inqas imgħax bħala depożitu li jerġa' jingħata lura wara avviż ta' ftit żmien. Meta l-bidwi jkollu bżonn jissellef flus għal żmien qasir, ix-Xirka tisilfu b'rata xieraq ta' mgħax wara li huwa jagħmel pleġġ għas-self fuq ħwejġu, ngħidu aħna, xi wiċċ tar-raba' jew bhejjem. Sabiex ikun imsieħeb fix-Xirka, kull bidwi jkollu jixtri azzjonijiet li ma jiswewlux ħlief ftit liri. Il-bdiewa jagħżlu l-kumitat tagħhom tad-direzzjon kull sena u dan il-kumitat imexxi x-Xirka. Ir-regolamenti ġenerali sabiex jitmexxew ix-Xirkiet isiru mill-Gvern, iżda mbagħad ix-Xirka titmexxa minn bdiewa għall-ġid tal-bdiewa. It-tieni mistoqsija li jagħmel il-bidwi hija din: Minn fejn ix-Xirka bi ħsiebha tikseb il-flus għas-self, għad-demel artifiċjali, għaż-żrieragħ u għall-għodod tal-bdiewa, u x'tagħmel bil-prodotti tal-bdiewa li hija taċċetta. It-tweġiba hi li sa jkun hemm Xirka Ċentrali, li tkun magħrufa bħala Xirka Kooperativa Ċentrali għall-finanzi u għall-bejgħ bl-ingrossa. Din ix-Xirka tikseb il-bżonnijiet tax-xirkiet tal-Parroċċa u tinnegozja l-prodotti jew fil-pajjiż jew billi ssifirhom.

Ix-Xirka Ċentrali taċċetta d-depożiti ta' flus mix-Xirkiet tal-Parroċċa u tislef lil dawk ix-Xirkiet li jkollhom bżonn ta' flus. Meta l-istess Xirka Ċentrali jkollha bżonn ta' flus hija tkun tista' tissellef minn bank. Sabiex tkun imsieħba fix-Xirka Ċentrali kull Xirka ta' Parroċċa jkollha tixtri azzjonijiet bl-istess mod li l-bdiewa jixtru l-azzjonijiet mix-Xirkiet tal-Parroċċi. Ix-Xirkiet tal-Parroċċa jagħżlu l-imsieħbin li għandhom joqogħdu fil-Kumitat tad-Direzzjon tax-Xirka Ċentrali. Ix-Xirka Ċentrali maż-żmien twaqqaf il-fabbriki tagħha għax-xogħol tal-ġobon, inbid, *bacon*, eċċ., u wieħed jittama illi maż-żmien tieħu f'idejha xi impriżi tal-Gvern bħalma huma dik tal-Bejgħ tal-Ħalib Ippasturizzat, il-Biċċerija u l-Proġetti tas-Saqwi. Dawn l-impriżi kollha jitmexxew minn bdiewa u produtturi oħra għall-ġid tal-bdiewa u tal-produtturi. Il-profitti ma jmorrux fil-but ta' dak jew ta' dan, iżda x-Xirka tinqeda bihom biex iġġamma' kapital għal impriżi ġodda. Il-Gvern ikollu fergħa għalih li tkun responsabbli tat-tmexxija tax-xirkiet u tagħżel organizzatur tajjeb biex tgħinha. Din il-fergħa twaqqaf ukoll bank tal-biedja u tipprovdih bil-flus, u dan mill-banda l-oħra jislef il-flus għal żmien twil sew lil dak li jkun kemm lil xirkiet kooperativi għal xi impriża ta' xogħol li jkun imwettaq mix-Xirka. B'dan il-mod, jekk bidwi jkun irid jissellef somma ta' flus għal ftit xhur sabiex ikun jista' jiġi f'tiegħu jew jaqdi xi bżonnijiet tiegħu sakemm ibigħ il-prodotti tal-għalqa—ngħidu aħna jixtri xi patata jew xi demel artifiċjali li jkollu bżonn—huwa jkun jista' jissellef il-flus mix-Xirka tal-Parroċċa, iżda jekk huwa jkollu bżonn ta' flus għal iżjed żmien—ngħidu aħna biex iħaffer spiera ta' l-ilma, jew jibni xi gorboġ għall-majjali—huwa jkun jista' jikseb il-flus mill-bank tal-biedja bi ħlas ta' mgħax ċkejken. Sabiex tkun tista' titwaqqaf għaqda kooperativa u tirnexxi skond ma jistħoqqilha, il-bdiewa għandhom ikollhom il-ħrara li jgħinu—huma għandhom jibagħtu lix-xirkiet il-prodotti tagħhom magħżulin u mimlijin sewwa.

Xi bdiewa jistgħu iktarx jibżgħu illi l-proġett ta' Xirka Kooperativa hawn Malta ma jirnexxix. Jekk jirnexxi jew ma [illegible]jirnexxix hija ħaġa li tiddependi mill-istess bdiewa; [illegible]jista' biss igħin it-tmexxija. Il-għaqda kooperativa rne[illegible]rm fil-Palestina u minnha stagħnew u thennew eluf ta[illegible]ewa. Il-Kooperazzjoni tal-Biedja ladarba titwaqqaf fuq sisien sodi għandha maż-żmien tnissel ħafna ġid, tkabbar l-interessi tal-bdiewa u tqanqal l-edukazzjoni. Il-Kooperazzjoni tal-Biedja rnexxiet ħafna f'Ċipru fejn il-ħajja tal-bdiewa hija f'bosta manieri bħal dik ta' Malta u m'hemmx raġuni għalfejn ma għandhiex tirnexxi hawn Malta. Id-Dipartiment huwa lest biex jagħti l-għajnuna tiegħu sabiex din il-kooperazzjoni tinbeda. Huwa issa dmir tal-bdiewa li jaraw li din tkun biċċa propaganda ta' ġid, u li l-iskop tagħha jkun tassew li jeħles lill-bdiewa darba għal dejjem mid-djun u mill-inkwiet. Din tkun iċ-ċentru li madwarha għandha ddur il-ħajja kollha tan-nies tal-Parroċċa. Din hi biċċa propaganda maħsuba għall-ġid komuni tal-bdiewa kollha, u l-bdiewa issa ġiehom l-isbaħ ċans li qatt ma kellhom qabel biex jirranġaw u jissudaw l-industrija tagħhom u biex jaraw illi l-interessi tagħhom ikunu mħarsin skond ma jixraq.

AVVIŻ IMPORTANTI

PROJBIZZJONI TA' QTIL TA' FRAT U ĦNIEŻER NISA. — Hareġ Ordni li jipprojbixxi l-qtil ta' frat u ħnieżer nisa ħlief bil-permess tat-Tabib Veterinarju tal-Gvern.

Bħalissa hemm kwantità biżżejjed ta' fdalijiet ta' tħin, smida, eċċ., u l-Gvern jixtieq illi ma jħallix illi jinqatlu dawk il-bhejjem li huma tajbin għan-nisel. Dawk il-bdiewa jew nies li jrabbu l-bhejjem u jixtiequ jixtru xi frat jew ħnieżer għan-nisel għandhom jitolbu lit-Tabib Veterinarju tal-Gvern, il-Biċċerija ta' Malta jew ta' Għawdex. Isimhom jingħata mbagħad lil nies li għandhom għall-bejgħ bhejjem għan-nisel.

BHEJJEM F'GHAWDEX

(*R. Crowther, B.Sc., M.R.C.V.S.*)

Ngħaġ

FIL-WIRJA li saret fil-Gonna ta' Villa Rundle, ir-Rabat, Għawdex, l-iktar ħaġa li tolqtok kienet il-klassi ta' mtaten tar-Razza Pastarda "Friesian".

Kien hemm miktubin għall-wirja madwar għoxrin muntun, u l-kwalità tagħhom hija fuq kollox mill-aħjar. Dawn l-imtaten, tliet kwarti minnhom, huma ta' razza mnisslin mill-imtaten "Friesian" tal-Għammieri, u biċċa minnhom il-bdiewa għadhom qegħdin jinqdew bihom f'dawn il-gżejjer. Jingħad li ħafna bhejjem imnisslin minn dawn l-imtaten dan l-istaġun qegħdin jinżammu għar-razza flok ma jinqatlu bħas-soltu, sabiex jintrafgħu għall-ħalib. Il-ħrief tar-razza pastarda jiżnu wisq iżjed mill-ħrief ta' nisel il-pajjiż, u meta jkollhom jinqatlu dejjem iġibu prezz wisq akbar.

Gniedes

Hemm tnax-il gendus miktub f'Għawdex u disgħa minnhom huma fl-ewwel staġun tagħhom. Id-diversi razez huma dawn:—

Shorthorn (Qrunhom qosra) x 3; Tal-Pajjiż — 3; Friesian x 2; Pollakki — 2; Ayrshire (Skoċċiż) x 1. Svizzeru x 1.

Bħalissa jidher li l-iktar razza ta' gniedes li timxi f'Għawdex hija dik tax-"Shorthorn" (Qrunhom qosra) u l-bdiewa dlonk tarahom iħalltuha ma' dik tar-razza tal-pajjiż. Din ir-razza tarfa' iżjed laħam u l bhejjem tan nisel tagħha jaħilbu ħafna. B'danakollu r-razza "Friesian" hija wisq aħjar għall-ħalib, u forsi jekk jinzerta jiġi f'Għawdex xi gendus tajjeb tar-refgħa, naħseb li dir-razza għandha tirnexxi ħafna.

Fil-gżira ta' Għawdex ma hemmx bħalissa gniedes tal-Gvern, iżda nittamaw li jkunu jistgħu jinkisbu xi ftit wara l-gwerra sabiex wieħed idaħħal xi ftit tad-demm ġdid. Dik il-fehma qadima li kien hawn kontra n-nisel ġdid għodda għabet, u l-bdiewa qegħdin jieħdu wisq iżjed interess f'dawk ix-xorta ta' razez ta' bhejjem li jistgħu jagħtu ħafna ħalib.

Mogħoż

Il-kwalità ġenerali ta' dawn il-bhejjem hija iktarx mill-aħjar u tibqa' għal żmien twil; ladarba l-kondizzjoni jiet tal-gwerra ma jħajrux lin-nies tal-mogħoż jew tar-rziezet li jrabbu bhejjem li ma jagħtux wisq ħalib. Nittamaw illi n-nies tal-mogħoż jew tar-rziezet jimxu xi ftit iżjed 'il quddiem biex itejbu r-razza u jagħżlu iżjed b'l-għaqal dawk il-bhejjem li huma jżommu għan-nisel. Għandhom jiftakru illi bofbot għandu jkun dejjem magħżul minn omm li kienet tagħti ħafna ħalib. B'dan il-mod din il-kwalità tajba ta' mogħża taħleb tgħaddi għal fuq in-nisel, u l-mogħoż li jitnisslu minnha jkunu wkoll bhejjem li jaħilbu ħafna. L-istess ħaġa tiġri, ma għandna xi ngħidu xejn, meta tkun mogħża, u dawk il-gidien li 'l quddiem jinżammu għan-nisel għandhom jingħażlu minn omm li tkun taħleb ħafna. Dawn il-ftietaq lil ħafna nies li huma mdorrijin irabbu l-bhejjem jistgħu jidhru li huma ħwejjeġ żgħar u li jafhom kulħadd. Iżda li kieku wieħed jimxi fuqhom iżjed bir-reqqa u fil-wisa', kieku n-nisel tal-mogħoż il-lum huwa wisq aħjar.

Ħnieżer

Bħalma nsibu f'Malta, ir-razza l-iktar mexxejja tal-majjali, hija dik tal-Ħanżir Abjad Kbir. Dan wera kemm din ir-razza tiswa u issa laħqet trawmet għas-seħħ, għal-kemm imħabba l-kondizzjonijiet tal-gwerra, in-numru ta' dawn il-ħnieżer naqas ħafna. B'danakollu, issa tista' tinkiseb kwantità mhux ħażin ta' sminda, u, nittamaw li jekk il-kondizzjon tal-għalf u ġwież tkompli tirranġa, il-bdiewa u n-nies tar-rziezet jerġgħu jżidu fin-numru u maż-żmien igħaqqdu numru sabiħ ta' bhejjem għan-nisel, l-iktar ħnieżer nisa tar-razza, li jkunu jistgħu jinqdew bihom malli d-dinja terġa' tiġi iżjed flokha. Matul dawn l-aħħar ftit tas-snin, il-bdiewa u nies tar-rziezet kellhom iċ-ċans jaraw b'għajnejhom stess u jkunu jafu kemm tassew tiswa t-tilqima kontra l-marda ta' l-iskorfini. Din il-marda li taħkem l-iżjed fix-xhur tas-sħana, u li tikkaġuna l-mewt ta' ħafna majjali żgħar għas-simna jista' wieħed jirnexxi li jilqagħha fiż-żgur b't-tilqima doppja.

F'pajjiżi oħra ilu ħafna li l-bdiewa u dawk kollha li jrabbu l-majjali saru jistmaw il-fejda ta' din it-tilqima; u f'Malta n-nies bdiet ukoll tifhem illi t-tilqima tiswa ħafna. Ħaġa li tolqot u għandha tinteressa hija dik illi l-bdiewa, sew hawnhekk kemm barra minn Malta, osservaw illi l-ħnieżer, meta jitlaqqmu, iżidu fil-pis wisq iżjed malajr.

Nafu illi bosta bdiewa u nies tar-rziezet jidhrilhom illi l-prezzijiet tal-lum tal-laħam huma baxxi meta tqabbilhom mal-prezzijiet tal-ġwież, iżda wieħed għandu jiftakar illi bosta nies li jrabbu bhejjem f'Għawdex għandhom ir-raba' tagħhom, u jistgħu jikkultivaw ċerta kwantità ta' għalf sabiex jitimgħu l-bhejjem tagħhom mingħajr ma jkollhom jonfqu flejjes kbar għall-ġwież li jixtru minn band'oħra. Nittamaw li għalissa jinqdew b'dan ix-xorta ta' ġwież sabiex irabbu l-bhejjem tagħhom li bihsiebhom iżommu sabiex inisslu u jrabbu minnhom mingħajr ma jkollhom għalfejn jittamaw wisq li 'l quddiem ikunu jistgħu jġibu minn barra numru kbir ta' bhejjem tar-razza malli tispiċċa l-gwerra. Il-Gvern, iżda, jagħmel mill-aħjar biex igħin lill-bdiewa, u mill-banda l-oħra l-bdiewa għandhom ukoll ikunu lesti biex igħinu ruħhom meta l-ħaġa tista' tkun.

—————:x:—————

KIF INSALVAW IL-PRODOTT TAL-FUL

(*C. Zammit-Marmarà M.B.E.*)

KWAŻI f'kull għalqa u f'kull ġnien kull sena ssir ħsara kbira lill-prodott tal-ful imħabba l-mess iswed li jidher fuqu. Hi tabilħaqq ħasra li l-bdiewa tagħna, kif ukoll id-dilettanti ,ħaduha bi drawwa li ma jagħmlu xejn kontrih, u b'hekk mhux biss jagħmlu ħsara kbira lilhom infushom, iżda wkoll ikunu kaġun li dan il-gwaj ikompli iżjed jixtered.

Il bergħud iswed li jmiss il-pjanti tal-ful, u l-iżjed il-ful imwaħħar, hu insett biżżejjed magħruf mill-bdiewa tagħna. Hu jidher b'għadd kbir, gzuz gzuz, fuq il-weraq u wkoll fuq l-imżiewed żgħar fil-quċċata tal-pjanta. Meta x-xitwa tkun xotta huwa jidher b'għadd ikbar.

Fi speriment li sar, biex wieħed jara kemm u f'kemm żmien joktar l-insett, pjanta tal-ful ġiet imdawra fil-filoxx b'mod li l-ebda insett ma kien jista' jidħol fuqha. Fuq din il-pjanta tqiegħed bergħud iswed, mara, wieħed biss, u fi żmien 14-il-jum, il-pjanta kellha 1,340 insett fuqha!

Il-Qliebi

Dan juri bid-dieher kemm hu meħtieġ li l-bergħud iswed jinqered minnufih malli jitfaċċa.

Dawn il-qliebi torja tal-pjanta tal-ful huma tabilħaqq tajbin u bnini. Huma jistgħu jintużaw l-istess bħall-ispinaċi. F'artijiet oħra, dawn il-qliebi jintrabtu f'mazzi żgħar u jinbiegħu bi prezz tajjeb ħafna fis-swieq.

Aħna mdorrijin naraw kollox stramb meta tkun xi ħaġa ġdida, iżda kieku nippruvaw malajr nintebħu kemm hu minnu dak li qegħdin ngħidu hawnhekk.

Wara li jinqatgħu l-qliebi wieħed għandu jdur dawra l-pjanti u jbixxhom b'insettiċida tajjeb. Għal dan ix-xogħol aħna sibna li l-"Clensel" (li nużaw għad-"Dubbien tal-Frott"), hu tajjeb ħafna .Dan mhux biss joqtol l-insetti ta' fuq il-pjanta, iżda wkoll jeqred kull mess ta' mard ieħor, li jista' jkun hemm magħha. Jista' jintuża wkoll insettiċida ieħor tajjeb.

Bexx kmieni

Iżda l-bidwi għandu jiftakar li l-bexx *jinħtieġ isir kmieni*—mhux għaliex jekk wieħed ibixx tard ma jagħmilx effett, iżda l-għaliex il-bexx kmieni jiġi orħos u ta' inqas taħlit. Barra minn dan, meta ibixx kmieni tkun if-frankajt ħafna ħsara lill-prodott.

Fl-imgħoddi l-bdiewa kienu jaħsbu li ma hemmx rimedju għall-mess iswed tal-ful, u allura ma kienu jagħmlu xejn. Ukoll jekk il ful jiġi mimsus fl-aħħar ta' l-istaġun, jaqbel dejjem li wieħed ibixxu, għaliex b'hekk teqred l-aħħar ġenerazzjoni li hi l-kaġun ta' l-insetti li jidhru fi staġun ieħor.

Mela nkunu bil-għaqal neqirdu l-mess iswed tal-ful billi nbixxu bil-Clensel jew insettiċida ieħor.

PEPPI U TONI
FUQ IZ-ZUNTIER

(*C. Zammit-Marmarà M.B.E.*)

PEPPI—X'hemm Ton, kif aħna.

TONI—Hawn aħna, Pepp. Offi għalik u għar-rġulitek! Il-bieraħ ħallejtni siegħa nistenniek għalxejn hawnhekk.

PEPPI—Għandek raġun, Ton. Imma nqalgħetli biċċa xogħol għax kieku ġejt, l-iżjed billi għandi ħafna x'nistaqsik, għax sħabi l-bdiewa għamluli ħafna mistoqsijiet u taf li aħna wegħedniehom li nirrisponduhom?

TONI—Biċċa b'ħaġa u biċċa b'oħra kollha nirrisponduhom, tiħux ħsieb.

PEPPI—Kellek bżonn tiġi tgħaddi xi jumejn għandi, Ton, iġġib il-familja miegħek ħalli noqogħdu nitħadtu bil-kwiet?

TONI—Kont niġi, imma Rożi tiegħi ma tantx għandha aptit. Ngħidlek kif inhi; l-aħħar li ġejna għandek kont tajtna dik il-kamra ta' ħdejn il-majjali u ma tantx għoġbitha lil Rożi.

PEPPI—Għaldaqshekk tista' toqgħod bi kwietek u tiġi, Ton, għax mindu tlaqtu intom miun magħna, qatt ma kelli majjali iżjed.

TONI—Kif inhi din??!!! ... Mela kif tgħid int...

PEPPI—Isma', Ton, ħallina minn dan u għidli ftit: irrid insemmilek għadd ta' siġar tal-frott u nixtieqek tgħidli meta għandi niżborhom, inħawwilhom, u x'naf jien.

TONI—Ma hemm bżonn issemmili s-siġar xejn. Ifhimni sewwa, Pepp. Is-siġar tal-frott, għal ħeffa, nistgħu inqassmuhom f'żewġ klassijiet: 1) Dawk li dejjem iħaddru u 2) dawk li jinżgħu l-weraq kull staġun, bħalma huma il-ħawħ, il-lanġas, l-għajnbaqar, il-lewż u oħrajn. Dawk li dejjem iħaddru huma bħal-laringa, il-lummija, in-nespla, iż-żebbuġa u oħrajn.

PEPPI—Kollox sew, sa hawn ftehemna, imma dawn naturalment iridu kollha koltivazzjoni differenti?

TONI—Ara. Kull klassi kważi jiħtiġilha l-istess koltivazzjoni. Dawk li dejjem iħaddru (dejjem bil-weraq) l-aħjar li inżabru waqt iż-żmien *attiv* tagħhom—waqt li jkunu mħarrkin, jiġifieri bejn Marzu u Ottubru. Jistgħu wkoll jinġarru minn post għall-ieħor, iżda jinħtiġilhom jinqalgħu bit-tuba b'kollox.

PEPPI—Dina fhimtha. Issa l-oħrajn?

TONI—Issa għandna l-klassi l-oħra, jiġifieri s-siġar li jinżgħu mill-weraq kull sena. Dawn għandhom jinżabru meta jkunu reqdin—jiġifieri bejn Novembru u Frar, jistgħu jinġarru minn post għall-ieħor fl-istess żmien, u ma hemmx bżonn li jinqalgħu bit-tuba.

PEPPI—U għad-demel xi tgħidli, Ton.

TONI—Id-demel ma għandux jingħata spiss wisq. Is-siġar tal-frott m'humiex bħar-raba' saqwi. Imma kemm tagħti spiss u xi kwantità tagħti, hi ħaġa li trid tiddeċidiha inti, skond it-trab li għandek, u skond il-ħaxix li tikkultiva qalb is-siġar. Naturalment, jekk inti trabbi ħaxix ukoll, allura ftit demel irqiq ma' l-inqix tal-wiċċ jinħtieġ jingħata darba kull sitt xhur, imma d-demel lis-siġar bizzejjed jingħata darba kull sitt snin, u jingħata dawra mejt massiġra; ma' dan tista' tagħti ftit fil-wiċċ kull sena.

PEPPI—Dan ix-xogħol tat-tidmil meta għandu jsir?

TONI—Dan ix-xogħol għandu jsir l-aħjar wara l-ewwel xita, l-iżjed f'dawk il-ġonna fejn hemm taħlit ta' siġar differenti tal-frott. Kull siġra għandek tagħtiha għallinqas xkora mill-kbar ta' demel *tajjeb*. L-art għandha tinħadem tajjeb u fil-fond kull tliet snin. Id-demel jista' wkoll jingħata waqt ix-xogħol mal-ġnien kollu flok madwar is-siġra, f'dan il-kas trid tagħti madwar tletin vjaġġ fit-tomna. Tista' tagħti imbagħad b'vantaġġ kbir, ftit Sulfat ta' l-Ammonia kull sena.

PEPPI—Allura d-demel artifiċjali tagħtih mad-demel naturali, jew?

TONI—Id-demel artifiċjali għas-siġar li ma jinżgħux, bħalma huma il-larinġ, il-lumi u oħrajn, għandu jingħata l-aħjar mat-tieni tisqija. Għall-frott irqiq f'Jannar-Frar. Dan li għidtlek ma hux regula fissa u għandu jinregula ruħu skond il-fond tat-trab, il-kwantità u l-kwalità ta' siġar li jkollok fil-ġnien. Għandek iġġib dejjem quddiem għajnejk illi ħafna demel iġagħal lis-siġar jinfexxu fil-faxxina.

PEPPI—Grazzi ħafna, Ton. Issa jekk m'intix imgħaġġel wisq sejjer nagħmillek mistoqsija oħra.

TONI—Għidli.

PEPPI—Smajtħom isemmu li l-Gvern tħajjar jinkoraġġixxi l-Kooperativi qalb il-bdiewa, taf xejn tgħidli x'inhuma l-Kooperativi?

TONI—Dan is-suġġett jieħu fit-tul biex infehemhulek, l-iżjed billi hemm ħafna xorta ta' Kooperativi.

PEPPI—Fehemni fuq fuq għalissa, Ton, għal ruħ ommok.

TONI—Il-Kooperativi li qed tistaqsi fuqhom huma għaqdiet bejn il-bdiewa stess biex igħinu lilhom infushom billi jbigħu l-affarijiet tagħhom huma stess, u biex jixtru l-affarijiet tagħhom huma stess. Dawn l-Għaqdiet Kooperativi jeżistu mad-dinja kollha u huma mwaqqfin mill-bdiewa, u *għall-bdiewa*. Bihom huma jiksbu l-affarijiet kollha li jinħtieġu ġenwini u *b'irħis*, u jbigħu l-prodotti tagħhom bi prezzijiet aħjar, għal-kemm, min jiekol iktarx jeħodhom ukoll b'orħos. Ma għandniex xi ngħidu, Pepp, issa tibda tisma' ħafna jgħidulek kontra l-Kooperativi. Inti iftaħ għajnejk u ftakar dejjem illi l-Għaqdiet Kooperativi jinsabu f'kull pajjiż, magħmulin mill-bidwi u għall-bidwi.

PEPPI—Allura għax m'għandhomx jintgħoġbu?

TONI—Lill-bdiewa jogħġbuhom żgur, imma mbagħad ikun hemm x'uħud li ma humiex bdiewa li ma jogħġbuhomx, u allura jibdew jippruvaw iħassru bħalma jagħmlu f'affarijiet oħra! Jibda t-tkeskis.

PEPPI—Inti taħseb fil-bogħod wisq, Ton; għax għandu jkun dan?

TONI—Jien qiegħed niftaħlek għajnejk *biss*, Pepp. Saħħa, u selli għal Katarin.

PEPPI—Saħħa Ton, u ejjew taf.

—:x:—

AVVIŻI

KONKORS TAL-ĦLIB. — Ngħarrfu lil kull min għandu baqar u mogħoż illi sa jkun hemm konkors tal-ħlib bħala biċċa mill-Wirja li sa ssir fil-Qasam tal-Gvern, il-Għammieri, għall-aħħar tal-ġimgħa mit-22 sa l-24 ta' dan ix-xahar.

Dawk kollha li biħsiebhom jieħdu sehem f'dan il-konkors għandhom jitkellmu mat-Tabib tal-Biċċerija, is-Sur A. Cassar, B.V.Sc., M.R.C.V.S., Il-Biċċerija, il-Marsa, dwar xi ftehim li jrid isir għall-ħlib tal-bhejjem miktubin f'dan il-konkors.

IL-QASAM TAL-GVERN, IL-GĦAMMIERI. — Fil-Qasam tal-Gvern, il-Għammieri, hemm bżonn ta' ċertu numru ta' nisa li jaħdmu fir-raba'. Hemm bżonn ukoll xi bennejja għax-xogħol ta' bini ordinarju. Min irid jaħdem f'dawn ix-xogħlijiet imur jitkellem huwa stess ma' l-Uffiċjal inkarigat mill-Gonna tal-Qasam tal-Għammieri (is-Sur J. Debrincat) il-Għammieri, il-Marsa.

ROĦS FIL-PREZZ TAN-NUĦĦALA U SMIDA. — Minn nhar l-Erbgħa is-6 ta' dan ix-xahar, il-prezz tan-nuħħala u smida roħos u minn £2. 5. 0. il-qantar sar £1. 5. 0. il-qantar.

Billi bħalissa hawn ħafna nuħħala u smida, il-bdiewa li jridu jixtru iżjed mir-razzjon, jistgħu jitolbu kemm iridu lill-bejjiegħa tal-ġwież li soltu jixtru minn għandhom.

TAGĦMIR TA' BHEJJEM FIL-GĦAMMIERI. — Infakkru lil dawk kollha li jrabbu l-ifrat illi l-ogħla prezz iffissat mill-Gvern għat-tagħmir minn gniedes tar-refgħa u li għandu jittieħed minn min għandu gniedes tar-refgħa huwa 10s.

It-tagħmir ta' baqar u ngħaġ minn bhejjem ta' razza pura tar-refgħa fil-Għammieri jsir bla ħlas. Il-Qasam tal-Gvern, il-Għammieri, jaċċetta ċertu numru ta' ngħaġ għat-tagħmir mill-imtaten tar-razza "Friesian" bi ħlas ta' 4d. kull jum għal kull ras għall-manteniment tagħhom. Min irid jinqeda għandu jmur għand l-Uffiċjal Inkarikat mill-bhejjem, il-Għammieri, il-Marsa.